

Klasiko bitxi • arront klasiko

Joxemiel Bidador

Iruñeko beste euskal idazle bat: Pablo Artxanko

Heldu den astelehenean Pablo Artxanko jaio zeneko 109. urteurrena beteko da; euskaltzale porrokatua, mugimendu abertzaleak pasa den mendean Nafarroan izan duen pertsonaiarik aipagarrienetakoa dugu; 36ko gerratean Argentinara hanka egin behar izan zuen, eta handik itzuli ez zirenetakoa dugu; euskaldun berria izanki, euskal idazlea ere bagenuen, Tellagorrik eta Irujok Buenos Airesen argitaratu zuten *Tierra Vasca* hartan bereziki.

Artxankoren izena euskal idazleen gaineko hiru bilduma garrantzitsutan behinik behin badugu jaso: San Martinen *Escritores euskéricos*en, Onaindiak ondu *Euskal Literaturaren* laugarren alekian eta Añamendikoek beren entziklopediaren gehigarri gisa prestatu *Literaturaren* hirugarren liburukian. Gutxi da, haatik, sarrera hauetan Iruñekoaz eskaintzen zaiguna. Are zailago da, gainera, Artxankok berak eginiko euskal idazkirik topatzea. Alde batetik, zinez gutxi izan baita Artxankok izkiriaturik utzi ziguna, eta euskaraz are gutxiago, eta bestaldetik ere, zaila baita Artxankoren lanak aterbetu zituen *Tierra Vasca* aldizkaria orrikatzea.

Pablo Artxanko Zubiri, bere ezagunek Paul deitzen zutena, Iruñean jaio zen, 1892ko urtarilaren 15ean. Nekazari ingeniartza ikasi ondoren, Iruñeko San Jose Plaza eta Redin pasealekuaren ondoan oraino umilki altxatzen den Nafarroako Nekazari Eskolan jardun zuen irakasle, hiriak ahantziago duen bigarren sekuoiaren gerizpean. Gazte-gazte-tandik zuen Artxankok izena EAJn emanda. Esaterako, Mugimendu jeltzaleak 20ko hamarkadan nozitu zuen CNVren eta PNVren arteko banaketarekin bukatzeko Bergaran 1930eko azaroaren 16an egin zen batzarrera joan ziren nafarren artean Pablo Artxanko bazegoen. Halaz guztiz ere, mendearen hirugarren hamarkadarekin batera EAJn berri ere gertatu zen bana-

ketan, Artxanko ANV berriarekin lerratu zen. Alderdi berria Iruñean 1933an eratu zen, eta bere aldarrikapenen artean honako hauexek zeuden: Euskal Herriko batasuna EAJren federalismoaren aurka, errepublikaren defentsa, liberalismoa eta akonfesionaltasuna. Ezagunenez, Nafarroan indar eskasagoa izan zuen ANVren aukera politikoak, eta horrek ilaundu zuen hala edo nola Artxankoren ekarpena.

ANVek Nafarroan ordezkartza handirik ez bazuen ere, Artxankok ezin izan zuen 36ko basakeriatik libratu. Gerratearen lehenbiziko egunetan atxilotu eta giltzapean mantendu zuten Artxanko Iruñean bertan. Halako batean ihes egiteko izan zuen aukeraren bat probestuz hanka egin zigun, eta mugako arriskuak kostata saihestuz, Iparraldera iritsi zen. Artxankoren bizitza berriak Baionan izan zuen hasiera, Euskal Institutuko irakasle

moduan, alabaina euskal delegazioa osatzen zuten Aldasoro, Conchillos eta Lopez-Mendizabalekin batera 1938an Buenos Airesera aldatu zen, eta hantxe geratu zen betiko.

Buenos Airesen zeuden ANVko erbesteratu zenbaitek gerra aurretik alderdiak jada argitaratzen zuten *Tierra Vasca* argitalpena berriz ere plazaratzea erabaki zuten. Urte haietan Peronen agintegoa erori eta Aramburu jeneralak ezarri zuen bere erregimena, eta ironikoa izan arren, horrek ahalbidetu zuen bereziki euskaltzaleen ekimena. Hilabetekari berria 1956ko uztaillean atera zen lehenengo aldiz, aurrekoan bezala, Jose Olivares Larrondo *Tellagorrik* zuzendurik. Tellagorri 1960an zendu zenean, aldizkariaren zuzendaritza Pello Mari Irujoren eskutan geratu zen argitalpena guztiz desagertu arte. Aurrekoan bezala, Buenos Airesen in-

primatzen zen honetan euskarazko orria ere bazegoen. Lehenbiziko lau zenbakietan zutabe soil batzuk baizik ez ziren ageri, baina bosgarren zenbakitik aitzina *Euskara* izenburua zuen orria kaleratzen hasi zen, komunzki seigarren orrialdea zena. Ko-

laboratzaile ugari zuen orrialde honen kudeaketa Artxankoren lana izan zen, eta bere kolaborazioen artean euskara ikasteko aldikako metodoa azpimarratu beharko litzateke, seguruenik ere, Buenos Airesko Laurak Bat elkartearen Lopez-Mendizabal eta Biterirekin batera ematen zituen euskara eskolatan praktikan jarriko zuena.

panpilonia zirkus

Pello Argiñarena

Iruñeko autobus geltokia zaharkiturik dago. • MIKEL SAIZ

Baztertuen parada

Iruñean autobusa hartzerakoan erne demonio ibili beharra dago. Roncalesak Erronkarira baino lehenago Donostiara eramanen zaitu. Tafallako bidea hartu ordez, Izaba du helmugatzat Tafallesak. La Veloz Sangüesinarekin berandu iritsiko zara Zangozara.

Oliveto kondearen kalean eraiki zuen 1934. urtean Alzugarai arkitektoak autobus geltokia. Zaharra, utzia, zikina, iluna, abandonatua. Horixe da bere egungo egoera. Bertako langile baten irudiko, «kalean baino hotz gehiago egiten du hemen barruan».

Jende asko ibiltzen da egunero joan-etorrian. Goizetan inguruko herri eta hirietara lanera doazen lagunak. Astelehenean eta ostiraletan ikasleak dira nagusi. Hilaren batean eta hamabostean IMSERSOKo jubilatutak biltzen dira bertan. Beste bidaiari klase bat ere nabarmentzen ari da azkenaldian gure lagunaren esanetan. «Gero eta etorkin gehiago iristen dira. Lehen beltzak ziren nagusi, orain, berriz, Ekuador, Peru eta Kolonbiatik datoz bereziki. Autobusetik jaitsi bezain pronto, hantxe bertan kontratatzen dituzte enpresariak eraikuntzan eta nekazaritzan lanean aritzeko».

Zenbaitetan, autobusak berandu irtetzen dira. Zain egoitea egokitzen bazaizu, fotomatonean argazkiak atera ditzakezu. Edo garai bateko baskula erraldoian jar zaitez-

ke. Horretaz gain, tabakoa, loteria, prentsa, edariak edo goxokiak erosteko aukera daukazu bertako kioskoetan. Bestela ere, baduzu zertan paratu zure begirada esperanza zauden bitartean. Gelto-kian lagun asko dabil noraezean gora eta behera.

Hainbat, iparra galduta bezala; beste batzuk, helburu zehatz batekin harat-hunat miaketan. Guztiak ere bakar-dadea uxatu nahian. Gizarteak bazterrean utzitakoen eta euren burua baztertzen dutenen topalekua da. Drogazaleak diru eskean ikusten dira bidaiarien artean. Mozkorrak lotan edo beren buruarekin hizketan. Kaleko musikariak ere sarritan azaltzen dira aterpean jotzera. *La Farola* aldizkariaren saltzaileak hantxe egoten dira beti. Jende pilaketa besteen diru-zorroak lapurtzeko aprobetxatzen duenik ere bada. Bestetik, noizbehinka, komunaren inguruan, prostituzioan dihardu zenbaitek.

Horrenbestez, ez dago aspertzeko betarik goizeko seietan zabaldu eta gaueko hamarretan ixten duten Iruñeko autobus geltokian. Eraikuntzak baino gehiago, orubeak du benetako balioa. Hori dela eta, agintariek ez dute zaharberitu nahi. Etxabakoitzen berria egiteko asmoa bertan behera gelditu zen duela zenbait urte. Azken proiektuaren arabera, geltoki berria lurpekoa izanen da, eta Yanguas Miranda kalean eraikiko dute.

Ziria

• Motxorrosolo •

Añamendiren trinkotzea

Milurtekoa ezagutu du mutildantzariak. Añamenditik edan zuen, egun, zenbait testuren aitzin oldartu direnen gisan. Izabarrena denendako eredu izan baita. Trinkotzea ezagutu zaio esparru politikoari, alta kultur eremua da oraingo eraso gehien jomuga. Antidemo-ak ez dira ments.